

Gudhjemtid

Tidssynkroniseringens og tidsregimernes historie som forskningsfelt har i de senere år fået ganske betydelig bevågenhed i form af publikationer, internationale konferencer og netværksdannelse, i Skandinavien især anført af norske forskere. Bogen er inspireret af denne tematik, om hvilken man kan læse mere i bl.a. Jordheim, Helge: "Historiemedvetende, tidsregimer och synkronisering", i: Fareld, Victoria & Hans Ruin (red.), *Historiens hemtvist*, bd. 1, Göteborg: Makadam Förlag 2016, s. 163-190 og Jordheim, Helge: "Multiple times and the work of synchronization", *History and Theory*, bd. 53, nr. 4, 2014, s. 498-518.

Bogens centrale dokument er den synkronisering af tiden, som finder sted i kølvandet på "Lov om Tidens Bestemmelse", lov nr. 83 af 29. marts 1893, og på det forudgående lovarbejde, der fremgår af *Rigsdagstidende*, 1892-93, spalte 755-56, 801-06, 894, 979-80, 4558-59, 4607 og 4693-94.

DEN NYE TIDSREGNING

Nye tider (side 2-6) og **Gudhjemtid** (side 6-12) bygger omtalen af tiden før og under nytårsfejringen 1893-94 på en gennemgang af *Adresseavisen*, *Aftenbladet*, *Berlingske Tidende*, *Dagbladet*, *Folkebladet Sydjylland*, *Fredericia Avis*, *Horsens Avis*, *Jyllands-Posten*, *Morsø Folkeblad*, *Nationaltidende*, *Politiken*, *Ribe Stiftstidende*, *Ringsted Folketidende*, *Vendsyssel Tidende*, *Viborg Stiftstidende*, *Aalborg Amtstidende*, *Aalborg Stiftstidende*, *Aarhus Amtstidende* og *Aarhus Stiftstidende* 15.-31. december 1893 og 2.-6. januar 1894. Ministeriet for Kultur- og Undervisningsvæsenets "Bekjendtgørelse angaaende den nye Bestemmelse af Tiden" er trykt i bl.a. *Berlingske Tidende* 22. december 1893. Citaterne side 3, linje 1-9 og side 7, linje 12-13 og 17-18 er fra *Aftenbladet* 2. januar 1894, mens citatet side 7, linje 31 til side 8, linje 13 er fra *Dagbladet Hejmdal* 2. januar 1894.

URTIDEN

Tidernes morgen (side 14-19) bygger på Dohrn-van Rossum, Gerhardt: *History of the Hour: Clocks and Modern Temporal Orders*, Chicago: University of Chicago Press 1998, s. 29-123 og Landes, David S.: *Revolution in Time, Clocks and the Making of the Modern World*, Cambridge MA: Harvard University Press 1983, s. 53-114. Citatet side 4, linje 4 er fra Fabricius, F.: *Samling af fædrelandshistoriske Digte*, København 1836, s. 111. Citatet side 14-15, linje 28 er fra Bibelen, salme 119, vers 164. Oplysningerne om det første ur i Ribe findes i Lampe, Jens Kongsted: *Urmageriet i Ribe Amt*, Aarhus: Forlaget Chronos 1989, s. 18 og i *Danmarks Kirker*, XIX, bind 1 (Ribe Domkirke, inventar og gravminder), 1979, s. 510.

Mester Jacob (side 19-23) bygger primært på oplysninger i Bering Liisberg, H.C.: *Urmagere og Ure i Danmark*, København 1908, s. 109-191. Oplysningen om urene i Grevinge er fra Lampe, Jens: "Tidsmåling, ure og urmagere i Holbæk amt", *Fra Holbæk Amt*, 1983, s. 44. Citatet side 21, linje 13 er fra Matthiessen, Hugo: *Natten*, København: Gyldendal 1911, s. 8, og det indirekte citat side 22, linje 7-9 fra Goff, Jacques Le: *Time, Work, and Culture in the Middle Ages*, Chicago 1980, s. 35, mens den specifikke oplysning om den første københavnske standardtid kan findes i Bering Liisberg, H.C.: *Urmagere og Ure i Danmark*, København 1908, s. 122-123.

Misundelsens magt (side 23-27) og diskussionen om ures misundelsesfaktor bygger på Macey, S.L.: *Clocks and the Cosmos. Time in Western Life and Thought*, Hamden, Conn., 1980, s. 49-62 og Berg Eriksen, Trond: *Tidens historie*, København: Tiderne Skifter 1999, s. 119 og 133-134. Oplysningerne om Christian 4. og uret på Rosenborg Slot er hentet i Brock, P.: *Rosenborg Slot*, København 1884, s. 35-36; Bering Liisberg, H.C.: *Urmagere og Ure i Danmark*, København 1908, s. 137-148; *Jyllands-Posten* 18. maj 1908; *Skive Folkeblad* 8. august 1912, samt Lampe, Jens: "Tidsmåling, ure og urmagere i Holbæk amt", *Fra Holbæk Amt*, 1983, s. 48-49. Citatet side 26, linje 7 er fra Eco, Umberto: "Times", i Lippincott, Kristen m.fl.: *The Story of Time*, London: Merrell Holberton Publishers 1999, s. 11. Oplysningen om Holger Rosenkrantz er fra Lampe, Jens Kongstad: *Urmagere og ure i Randers Amt*, Brabrand 1980, s. 8.

Statstiden (side 27-31) indledes med et citat side 27, linje 3-6 fra Tullberg, Jacob: "Da tiden begyndte", *Siden Saxo*, 27. årg., nr. 3, 2010, s. 39. Afsnittets næste dele bygger på Lampe, Jens: "Ure og urmageri i Frederiksborg amt", *Fra Frederiksborg amt*, 1983, s. 47 og Bering Liisberg, H.C.: *Urmagere og Ure i Danmark*, København 1908, s. 106 og 123, mens det indirekte citat side 29, linje 32-36 er fra Landes, David S.: *Revolution in Time, Clocks and the Making of the Modern World*, Cambridge MA: Harvard University Press 1983, s. 92. Om tidsfornemmelse og vulgærtid kan man læse i Olsen, Jan-Kyrrer Berg (red.): *Tid – fysiske, filosofiske og videnskabsteoretiske perspektiver*, København: Biofilia, 2003, s. 169-196; Glamann, Kristof: *Time-out*, København: Gyldendal 1998, s. 68-71; Hansen, Mogens Herman: *Tidens triumf. En historikers tanker om tid i historien*, København: Museum Tusulanums Forlag 2010, s.13 og Dessau, Frederik: *Hvor bliver tiden af?* København: Spektrum 1992, s. 10-11. Afsnittets sidste del bygger på indholdet i *Kong Christian Den Femtis Danske Lov*, København 1683.

Den tabte tid (side 33-36) om kalenderreformer bygger på Poulsen, Erling: "Saeculum confusionis. Kalenderreformerne i år 1700 og år 1743 i Danmark-Norge", *Historisk tidsskrift*, bd. 96, nr. 2, 1996, s. 349-367; Jensen, Jens Toftgaard: "Sekularisering af tiden? Den danske helligdagsreduktion 1770", *Den Jyske Historiker*, nr. 105, 2004, s. 73-93; Horstbøll, Henrik: "'Nyt stil'. Sekelskifte, tronskifte og kalenderreformen 1699-1700", s. 16-24, i Øhrstrøm, Peter m.fl. (red.): "Tiden i historien." *Den Jyske Historiker*, julenummer 1999, samt Steenstrup, Johannes: *Tidsregning*, København 1908, s. 55-60.

Kopiure (side 36-39) om uret som masseproduktionsprodukt og forbrugsvare bygger idémæssigt på Berg Eriksen, Trond: *Tidens historie*, København: Tiderne Skifter 1999, s. 184-189. Oplysningerne om bornholmerure stammer fra Tornehave, Bodil: *Bornholmeruret*, København: Nyt Nordisk Forlag 1988, s. 10-70; Tornehave, Bodil: *Bornholmske urmagere*, København: Kreditforeningen Danmark 1983, s. 11-50, samt Thorsen, K.: *Bornholmeruhrets historie 1745-1923*, Rønne 1923, s. 20-39. Delen om lommeure bygger på Knudsen, John M.R.: *Urban Jürgensen & Sønner. Urmagerfamilien Jürgensen i fire generationer og deres efterfølgere*, København 2003, s. 14-31.

Greenwich Mean Time (side 39-40) og oplysningerne om John Harrison bygger på Whitrow, G.J.: *Time in History*, Oxford: Oxford University Press, 1988, s. 143-145 og Waugh, Alexander: *Time. From micro-seconds to millennia*, London: Headline 1999, s. 29, mens kapitlet **So ein Ding** (side 40-42) bygger på Christensen, Villads: "Tidssignalet i København", *Historiske Meddelelser om København*, bd. 2, 1910, s. 457-473, samt *Kiøbenhavn's Kongelig alene privilegerede Adresse-Contoires Efterretninger* 9. april 1784.

Generaloptrækkeren (side 42-46) bygger på Knudsen, John M.R.: *Urban Jürgensen & Sønner. Urmagerfamilien Jürgensen i fire generationer og deres efterfølgere*, København 2003, s. 14-31 og 48-113 suppleret af Jürgensen, Fritz: *Tegninger med en indledning af Herman Madsen*, København: Høst 1959, indledningen; Jürgensen, Fritz: *Jeg fortæller kun noget, som angår mig selv. Et udvalg af tegninger og malerier, dagbøger og breve*, København: Christian Ejlers Forlag 1999, foruden opslag på urmagerslægten Jürgensens forskellige medlemmer i *Dansk Biografisk Leksikon*, udgivet i 1979-84.

Tidens tyranni (side 46-48) bygger på Henningsen, Peter: *I sansernes vold. Bondekultur og kultursammenstød i enevældens Danmark*, København: Landbohistorisk Selskab 2006, bd. 1-2, og "Tiden" i Mørch, Søren: *Store forandringer – 61 fortællinger om, hvordan verden blev moderne*, København: Politikens forlag, 2009, s. 22-28. Citatet side 47, linje 4-9 er fra Mangor, Elovius: *De vidtbekendte Molboers vise Gjerninger og tapre Bedrivter*, Viborg 1780, mens citatet linje 15-16 er fra Junge, Joachim: *Den nordsjællandske Landalmues Character, Skikke, Meninger og Sprog*, København 1798. Citatet side 48, linje 3-9, er fra Kristensen, Evald Tang: *Gamle Folks Fortællinger om det jyske Almueliv*, Kolding 1891, 2. afd., s. 7, og citatet linje 20-21 er fra Lampe, Jens Kongstad: *Urmagere og ure i Randers Amt*, Brabrand 1980, s. 13.

De fire urtider (side 48-55) bygger på Jacobsen, Christian: "Klokkeslettet", *Journalen*, nr. 3, juni 1993, s. 8-11, *Viborg Stiftstidende* 6. august 1846, 10. december 1857, 23. juni 1860, 18. april 1861 og 19. april 1865 suppleret af Lampe, Jens: "Bidrag til urmageriets historie i det tidligere Skanderborg amt", *Århus Stifts Årbøger*, 1980, s. 24; Lampe, Jens Kongsted: *I tidens løb. Urmageriet i Århus og omegn*, Århus: Forlaget Chronos 1984, s. 29, og Kroman, K.: *Om Tidens Udmaaling og Inddeling*, København 1882, s. 51-52. Om de første jernbanelinjer kan læses i Hvidt, Kristian: *Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie*, bd.11, København 1990, s. 45-52, mens køreplanen for Viborg til Randers kan ses i bl.a. *Århus Stiftstidende* 25. juli 1863. Citatet side 52, linje 5 til side 53, linje 5 er fra *Fædrelandet* 11. november 1858.

Nationaltiden (side 56-58) bygger på Øhrstrøm, Peter: *Tidens gang i tidens løb*, 3. udg. Aalborg: Steno Museets Venner 1999, s. 63-68; Øhrstrøm, Peter: "Den virkelige lokale tid", *Den Jyske Historiker*, julenummer 1999, s. 41-50, samt *Ribe Stifts-Tidende* 17. juli 1878. Citatet side 57, linje 18-22 er fra *Ringsted Folketidende* 17. september 1912, mens citatet fra linje 27 til side 58, linje 3 er fra Øhrstrøm, Peter: "Den virkelige lokale tid", *Den Jyske Historiker*, julenummer 1999, s. 45.

Morstid (side 58-61) bygger for indledningens vedkommende på en gennemgang af danske avisomtaler af nytårsskiftet 1879-1880. Omtalen af lovgivningens implementering er fra "Lov om Tidens Bestemmelse", 6. februar 1880, *Lovtidende*, 1880, nr. 6, s. 23; *Rigsdagstidende* 1879-80, spalte 21-22, 43-54, 213-14, 219-25, 1345-53, 2063 og 2839; Ministeriet for Kultur- og Undervisningsvæsenet, 1. departement, journal 1880, nr. 249, 6/333, Rigsarkivet; samt *Aarbog for Kjøbenhavn's Universitet*, 1880-81, s. 1312-1313. Biskoppernes generelle skepsis rummer undtagelser, for i kirkerne på Ærø finder man skilte fra 1880 med angivelse af den lokale tid i forhold til Københavns tid, fx i våbenhuset i Store Rise Kirke. Kapitlets efterfølgende dele bygger på en gennemgang af *Morsø Folkeblad* det følgende årti. Citatet side 59, linje 12-23 er fra *Morsø Folkeblad* 4. maj 1880, mens citatet side 61, linje 13 og 30-32, er fra *Morsø Folkeblad* 7.

oktober 1887. I de følgende år blev byen for alvor forsynet med ure, jf. *Morsø Folkeblad* 23. oktober 1891.

Tid at spille (side 62-69) og dens indledende og afsluttende beskrivelse af Urskytten, bygger på omtale i bl.a. *Dagens Nyheder* 8. december 1886 og *Social-Demokraten* 8.-9. december 1886. Oplysningen om tidssignaler i Aarhus er fra Lampe, Jens Kongsted: *I tidens løb. Urmageriet i Århus og omegn*, Aarhus: Forlaget Chronos 1984, s. 62-66. Det indirekte citat side 64, linje 12-15 er fra Thompson, E.P.: "Time, Work-Discipline, and Industrial Capitalism", *Past and Present*, no. 38, 1967, s. 56-97, idet også andre har arbejdet indgående med uret som moralsk maskine, ikke mindst Landes, David S.: *Revolution in Time, Clocks and the Making of the Modern World*, Cambridge MA: Harvard University Press 1983. Samtidens forskellige former for kontrolure er nævnt i aviserne, fra kontroluret på Christiansborg i *Ribe Stiftstidende* 28. januar 1860 til udstillingen af stempelmaskinen i *Aalborg Amtstidende* 22. august 1890. Citatet side 66, linje 8-11 er fra Mumford, Lewis: *Technics and Civilization*, London: Routledge 1934, s. 14-15, idet også urmagerens tekniske snilde spillede en væsentlig forudsætning for den industrielle revolution, jf. afsnittet "Horological Revolution and Industrial Revolution", i Macey, S.L.: *Clocks and the Cosmos. Time in Western Life and Thought*, Hamden, Conn., 1980, s. 37-41. Det indirekte citat side 66, linje 30 er fra *Vendsyssel Tidende* 2. maj 1896. Citatet side 67, linje 3-4 er fra Glamann, Kristof: *Time-out*, København: Gyldendal 1998, s. 65-66, mens det afsluttende citat side 69, linje 9-14 er fra *Vendsyssel Tidende* 25. marts 1889.

Standardiseringen (side 69-72) bygger på Reinalda, Bob: *Routledge History of International Organizations. From 1815 to the Present Day*, New York: Routledge 2009, kap. 1-2; Mazower, Mark: *Governing the World. The History of an Idea*, London: Penguin 2012, s. 65-115; Berg Eriksen, Trond: *Tidens historie*, København: Tiderne Skifter 1999, s. 189-192; *Berlingske Tidende* 20. juli 1892 og *Dagens Nyheder* 30. december 1893.

EFTERTIDEN

Hugget i granit (side 74-76) og **At vinde tid** (side 76-77) bygger på Kern, Stephen: *The Culture of Time and Space, 1880-1918*, Cambridge, Harvard University Press, 2003, f.eks. om den franske skepsis s. 13-14, foruden *Folkebladet Sydjylland* 3. januar 1894.

Dansk Normal Tid (side 77-81) indledes med en begivenhed i Middelfart Kirke omtalt i *Middelfart Avis* 20. oktober 1896. Omtalen af virksomheden Dansk Normal Tid bygger på *Love for Aktieselskabet Dansk Normal-Tid*, Det Kongelige Bibliotek, foruden *Jyllands-Posten* 21. august 1898, *Adresseavisen* 21. april 1899 og 12. oktober 1900, *Nationaltidende* 16. februar 1900 og *Børsen* 23.4.1945. Om rådhusuret i København kan læses i Ejlersen, Torben: "Rådhusklang i 100 år", *Københavns Kronik. Periodiske meddelelser fra Selskabet for Københavns Historie*, nr. 87, januar 2000, s. 4-9 samt rettelserne i samme publikation nr. 89, september 2000, s. 6, mens omtalen af banegårdsuret bygger på Larsen, Morten Flindt: *Vi mødes under uret*, København: Bane bøger 1994. s. 5-6.

Sommertid (side 81-83) bygger på Hans Henrik Appel: "'Sommertid' var en krigsnødvendighed", som er en artikel hentet på Mosede Fort Museums hjemmeside, <http://danmark1914-18.dk/historier/sommertid-var-en-krigsnodvendighed> (hentet 1. august 2017), foruden en række danske avisomtaler i forbindelse med dagen for dens indførelse. Citatet side 82, linje 9-13 er fra *Aarhus Stiftstidende* 6. juli 1916, citatet linje 22-30 fra

Social-Demokraten 15. maj 1916, mens citatet side 83, linje 21-22 er fra *Jyllandsposten* 6. september 1916.

Frøken Klokken (side 84-86) bygger på Nielsen, Jacob Vrist: "Tiden løber fra Frøken Klokken", som er en artikel hentet på det danske Post og Tele Museums hjemmeside, http://www.ptt-museum.dk/museumsposten/tidligere_artikler/telefoni/?id=320/ (hentet 1. august 2017). Citatet side 84, linje 36 til side 85, linje 5 er fra *Aftenbladet* 4. februar 1939.

Tiden flyver (side 86-91) bygger på Gleick, James: *Ikke tid nok*, Viborg: Tiderne skifter 1999; Schjødt, Peter Johannes: *Tiden, tempoet og tomheden*, København: Fremad, 2002, samt Eriksen, Thomas Hylland: *Tyranny of the moment. Fast and slow time in the information age*, London, Pluto, 2001, og indledes med en fortælling fra Andersen, Vita: *Tryghedsnarkomaner*, København: Gyldendal 1977, s. 16. Om tid, acceleration og moderne transportmidler er anvendt Simonsen, Dorthé Gert: "Accelerating modernity. Time-space compression in the wake of the aeroplane", *The Journal of Transport History*, bd. 26, nr. 2, 2005, s. 98-117 og Simonsen, Dorthé Gert m.fl. (red.): "Hastværk – moderne fart og tempo". *Den Jyske Historiker*, nr. 108, juni 2005. Om resultaterne af moderne tidsstudier er anvendt Bonke, Jens m.fl.: *Hvad har vi gjort ved tiden? En forskningsoversigt over tidsanvendelsesstudier før og nu*, Syddansk Universitetsforlag 2012.

Tid til eftertanke (side 91-99) bygger på Berg Eriksen, Trond: *Tidens historie*, København: Tiderne Skifter 1999, s. 9 og 267-270, samt Glamann, Kristof: *Time-out*, København: Gyldendal 1998, s. 101-110. Citatet side 93, linje 29-32, stammer fra "Lov om Tidens Bestemmelse", lov nr. 83 af 29. marts 1893. Om tid og relativitetsteori er anvendt Olsen, Jan-Kyrre Berg (red.): *Tid – fysiske, filosofiske og videnskabsteoretiske perspektiver*, København: Biofilia, 2003, idet der dog til almen læsning henvises til mere letlæste introduktioner til det komplekse spørgsmål om tid og fysik som fx Hawking, Stephen: *A Brief History of Time*, London: Bantam Dell Publ.1988, og på dansk i Uggerhøj, Ulrik: *Tid. Tænkepauser nr. 17*, Aarhus: Aarhus Universitetsforlag 2014.